

Motion till riksdagen 2019/20:3560

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen avslår proposition 2019/20:131 i den del som handlar om ett utreseförbud.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag om utreseförbud där kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen tydliggörs och tillkännager detta för regeringen.

2 Inledning

Hedersrelaterat våld och förtryck har, liksom mäns våld mot kvinnor i övrigt, generellt sin grund i kön, sexualitet, makt och kulturella föreställningar om dessa företeelser. Det hedersrelaterade systemet är komplext och innehåller en rad förtryckande former av strukturell och organiserad karaktär. Det specifika med hedersvåldet är att det utövas med hjälp av kollektiva kontrollmekanismer och många gånger sanktioneras av släkt och omgivning. Främst är det flickor och unga kvinnor som drabbas av hedersrelaterat våld och förtryck, men även pojkar och unga män blir utsatta, ofta tvingas de även vara utövare av förtryck gentemot sina systrar. En särskilt utsatt grupp är hbtq-personer.

De som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck har ofta komplexa problem och behov av ett långvarigt stöd från samhället. För att komma bort från våldet och hotet

tvingas de inte sällan bryta helt med sina familjer. I de fall där brotten anmäls och det leder till förhandling i rättsliga instanser finns i dag luckor i lagstiftningen.

Rapporten Ung 018 visar att 19 procent av alla flickor i undersökningen inte får välja sin partner själv, valet är antingen villkorat (14 procent) med att föräldrarna ska godkänna partnern eller också väljer föräldrarna partnern (5 procent). Bland pojkar är motsvarande siffror 11 procent respektive 1 procent. Bland flickor, som undersökningen bedömer lever i en hederskultur, uppger 26 procent att föräldrarna väljer deras framtida partner men hela 41 procent är oroliga för att de inte själva ska få bestämma sin framtida partner. Risker och oron för påtvingat äktenskap är påtaglig för många ungdomar.

Mot den bakgrunden har vi varit positiva till att regeringen tillsatte den utredning som ligger till grund för förslaget som vi lyfter i denna motion. Vänsterpartiet anser dock inte att en egen brottsrubricering för brott med hedersmotiv är rätt väg att gå. Kvinnojouren och andra organisationer som arbetar med dessa frågor avvisar att detta skulle ha avsedd verkan. Det finns i stället andra åtgärder som i första hand bör vidtas. I den senaste kartläggningen från Örebro universitet bekräftas bilden av den bristande kunskap som råder inom våra kommuner gällande hedersrelaterat våld och förtryck. Det är viktigt att arbetet för att stävja och verka preventivt baseras på multipla förståelser för hur hedersnormer tar sig uttryck. Det gäller att aktörer som möter målgruppen lär sig att både upptäcka och se varningssignaler tidigt men även att de insatser som sätts in är adekvata och utgår från evidens. Socialtjänsten brister många gånger i att erbjuda långvariga och stödjande insatser vilket allt som oftast är ett resultat av att kostnadseffektivitet sätts före individens behov. Många av de ungdomar som deltagit i kartläggningen anger att de i första hand söker hjälp hos personal inom skolväsendet; därför är det av största vikt att utbildning, fortbildning och stöd till lärare, skolsköterskor, kuratorer och pedagoger prioriteras. Vidare behöver även det våldsförebyggande arbetet i skolan utvecklas. För att förhindra att fler utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck behövs mer stöd och hjälp att komma ifrån sina närståendes kontroll, för att leva det liv man själv vill och har valt. Vänsterpartiet anser att bestämmelsen (BrB 4 kap 4a§) om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning bör ses över. I dag utgår bestämmelsen om fridskränkingsbrotten från att förövaren är en enskild person/man. Det som kännetecknar hedersrelaterat förtryck är den kollektiva kontrollen och bestraffningen, ofta med flera närstående gärningspersoner, både män och kvinnor, inblandade. Som lagstiftningen ser ut i dag är den alltså inte anpassad till den verklighet som tusentals unga kvinnor och män lever i.

Det är rimligt att en grupp personer ska kunna ställas till svars för att ha handlat tillsammans eller i samförstånd, s.k. medgärningsmannaskap, enligt bestämmelsen om fridskränkingsbrotten. Därför bör regeringen utreda hur bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning kan utformas så att mer än en person kan ställas till svars som medgärningsmän för respektive brott. Eftersom regeringen tillsatt en utredning som ska se över frågan om en särskild brottsrubricering för hedersbrott och som ska presenteras senast den 30 september 2020 avstår vi från att lägga ett formellt yrkande i detta sammanhang.

3 Regeringens förslag

Regeringen föreslår i propositionen att en särskild straffskärpningsgrund införs. Den nya straffskärpningsgrunden utformas på så sätt att det utgör en försvårande omständighet om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder.

Vidare föreslår regeringen en ny straffbestämmelse om barnäktenskapsbrott. Bestämmelsen ska omfatta den som begår en sådan gärning som avses i bestämmelsen om äktenskapstvång mot en person som inte har fyllt 18 år samt den som förmår eller tillåter en person som inte har fyllt 18 år att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Den ska gälla även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt 18 år. Straffet ska vara fängelse i högst fyra år. Försök, förberedelse och stämpling till barnäktenskapsbrott ska vara straffbart. Barnäktenskapsbrott och försök till detta brott ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

Regeringen föreslår även att den nuvarande bestämmelsen om vilseledande till tvångsäktenskapsresa utvidgas till att omfatta att genom vilseledande förmå ett barn att resa till en annan stat än den där barnet bor, i syfte att barnet där ska utsättas för en sådan gärning som avses i den nya bestämmelsen om barnäktenskapsbrott.

Regeringen bedömer att det finns behov av att kunna inskränka möjligheten för barn att resa utomlands om de riskerar att föras ut ur landet eller lämna Sverige för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller utsättas för könsstympning. Regeringen föreslår därför ett utreseförbud som avser dessa fall. Om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, ska han eller hon förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud). Att föra ut ett barn ur Sverige i

strid med ett utreseförbud kriminaliseras. Straffet ska vara fängelse i högst två år. Även försök till brott kriminaliseras. För att ytterligare motverka att barn förs utomlands ska ett utreseförbud medföra begränsningar vad gäller möjligheten att utfärda pass och skäl för passåterkallelse. Beslut om utreseförbud ska meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden.

Vänsterpartiet är överlag positivt till regeringens förslag. Vi har dock vissa invändningar när det gäller utreseförbudet. Här nedan redogör vi närmare för våra ställningstaganden när de gäller de viktigaste delarna av förslaget.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

4.1 Särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv

Vänsterpartiet instämmer i regeringens bedömning att hedersrelaterad brottslighet är ett allvarligt och konkret problem för många personer och att de som utsätts för hedersrelaterad brottslighet är en synnerligen utsatt grupp som drabbas särskilt svårt. Därför är det av stor vikt att samhället med kraft markerar mot brott som begås p.g.a. en s.k. hederskultur. Vänsterpartiet välkomnar förslaget om en särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv eftersom bestämmelsen, i likhet med vad som gäller vid t.ex. hatbrott, gör det tydligare att straffet kan bli strängare vid brott med hedersmotiv.

4.2 Straffbestämmelse om barnäktenskap

Vänsterpartiet anser att alla har rätt att välja om och med vem de ska gifta sig. Barn ska inte kunna ingå äktenskap. Trots det är det alltför många kvinnor och flickor som lever i äktenskap som de tvingats in i av sina föräldrar.

År 2014 infördes nya straffrättsliga och civilrättsliga bestämmelser som stärker skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Ändringen innebar att det inte längre går att ge dispens för tvångsäktenskap. Lagstiftningen ska fungera dels som ett skydd för människor som riskerar att få sina mänskliga rättigheter kränkta, dels som ett normerande verktyg för att få till attitydförändringar i samhället. Det är därför av stor vikt att vara konsekvent i att inte erkänna tvångsäktenskap, utländska barnäktenskap och fullmaktsäktenskap, både för att inte underminera lagens normerande effekt och för att sådana äktenskap strider mot grundläggande värderingar om mänskliga rättigheter.

Därför välkomnade Vänsterpartiet den lagändring som trädde i kraft i januari 2019. Den nya lagstiftningen innebär att inga barnäktenskap ska erkännas i Sverige om någon av parterna var under 18 år när de kom till Sverige, något som Vänsterpartiet arbetat för under lång tid.

Regeringens förslag om en straffbestämmelse för barnäktenskap täpper till en lucka som funnits i lagen. Det förekommer nämligen att föräldrar inte använder tvång eller påtryckningar för att förmå ett barn att gifta sig. I de fallen har det hittills inte varit möjligt att straffa föräldrarna. Med den nya straffbestämmelsen kommer det att bli möjligt att komma åt de fall där det inte kan bevisas att föräldrarna använt sig av otillbörligt tvång för att förmå barnet att gifta sig. Vänsterpartiet välkomnar att detta hål i lagstiftningen täpps till.

4.3 Utreseförbud för barn som riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas

Regeringen konstaterar att möjligheterna att ingripa med tvångsåtgärder för att förhindra att personer med anknytning till Sverige förs ut ur landet för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas är begränsade. Reglerna om tvångsvård enligt Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), de straffprocessuella tvångsmedlen och möjligheten att meddela kontaktförbud kan tillämpas under vissa förutsättningar. Trots dessa bestämmelser förekommer det att personer med anknytning till Sverige förs ut ur landet för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas (s. 62 prop 2019/20:131).

Vänsterpartiet delar regeringens bedömning att de barn som löper risk att föras utomlands för att giftas bort eller könsstympas behöver få ett bättre skydd än vad de har i dag. Vi anser att det är positivt att regeringen föreslår att det ska föreligga *påtaglig risk* (och inte bara risk) för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, för att hen ska förbjudas att lämna Sverige. I likhet med Advokatsamfundet kan vid dock konstatera att ett utreseförbud är en mycket ingripande åtgärd mot det enskilda barnet. Det är därför av yttersta vikt att ett sådant förbud utformas och tillämpas med beaktande av legalitetsprincipen och förbudet mot diskriminering.

Regeringen skriver i propositionen att begreppet påtaglig risk infördes 1990 vid tillkomsten av gällande LVU. Syftet var att tydliggöra lagstiftningens grunder för tvångsvård. Påtaglig risk innebär att det inte ska vara fråga om en obetydlig, oklar eller

avlägsen risk för den unge utan om en klar och konkret risk för skada på den unges hälsa eller utveckling. Det ska gå att konstatera att risken för skada har en sådan inverkan på barnets hälsa eller utveckling att barnet har ett tydligt vårdbehov. Det får inte vara fråga om något subjektivt antagande om att barnet löper risk att skadas. Det måste alltså finnas konkreta omständigheter som visar att risk för skada finns. Vidare har Högsta förvaltningsdomstolen konstaterat att utgångspunkten måste vara barnets aktuella situation och en närliggande eller klart förutsebar utveckling av denna. Hypotetiska resonemang om framtida händelser kan alltså inte ligga till grund för ett beslut om tvångsvård (s.70 prop 2019/20:131).

Eftersom risknivån påtaglig risk gäller redan i dag för vård enligt både 2 och 3 §§ LVU menar regeringen att socialnämnderna och domstolarna är vana vid att göra liknande bedömningar. Enligt utredningen (SOU 2018:69) kan det finnas risk för bortförande om det t.ex. finns konkreta uppgifter som har lämnats av barnet självt eller av barnets familj, släkt eller bekanta. Även uppgifter från det allmänna som förskola, skola, hälso- och sjukvården men även från frivilligorganisationer kan läggas till grund för att det finns en risk för att barnet förs utomlands för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Enligt regeringen måste det finnas konkreta omständigheter som talar för en risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i de angivna syftena. Subjektiva antaganden om en sådan risk eller ovidkommande omständigheter, t.ex. samhällsvärderingar eller inställning i trosfrågor, får inte läggas till grund för utreseförbud. Det får inte heller vara fråga om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk. Regeringen konstaterar dock att riskbedömningen tar sikte på andra förhållanden än bestämmelserna om tvångsvård i LVU. Trots detta utvecklar inte regeringen argumentationen närmare i förslaget utan nöjer sig med att konstatera att ordningen för riskbedömningen i övrigt kan förutses ske på samma sätt som vid tvångsvård enligt LVU (s.71 prop 2019/20:131).

Vänsterpartiet delar Advokatsamfundets uppfattning att grunderna för ett utreseförbud måste tydliggöras, vilket kan ske i form av ett exemplifierande i förarbetena av vilka omständigheter som ska vara av relevans vid riskbedömningen. På detta sätt motverkas utrymme för godtycklighet i rättstillämpningen, men också i exempelvis skolans, sjukvårdens och socialtjänstens arbete, där det annars finns risk för att individer kartläggs och bevakas på ett diskriminerande sätt (se Advokatsamfundets remissvar).

Vi anser att riskbedömningen som socialtjänst och domstol ska göra när det gäller ett eventuellt utreseförbud skiljer sig påtagligt ifrån den riskbedömning som ska göras när det handlar om tvångsvård enligt LVU. Därför bör kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen om utreseförbud tydliggöras ytterligare. Vi är i nuläget inte beredda att ställa oss bakom regeringens förslag i denna del.

Riksdagen bör avslå regeringens proposition 2019/20:131 i den del som handlar om utreseförbud. Detta bör riksdagen besluta.

Regeringen bör återkomma med ett förslag om utreseförbud där kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen tydliggörs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linda Westerlund Snecker (V)

Christina Høj Larsen (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jessica Wetterling (V)